

ปรัชญาของคนอีสานในยุค 4.0 : เฉพาะกรณี ฮีต 12 คอง 14*
PHILOSOPHY OF ISAAN LIFESTYLE VALUES IN 4.0 ERA: LUNAR FESTIVAL
AND FOURTEEN LAWS

พระธนากร ญาณโมลี (มนูบุตร)

Phra Thanakorn Yanmoli (Manubut)

วัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

Wat Srikhunmuang, Muang District, Nong Khai Province, Thailand.

E-mail: Pping2017@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักปรัชญาของคนอีสานในยุค 4.0 โดยใช้แนวทางฮีต 12 คอง 14 เป็นกรณีศึกษา จากการวิเคราะห์พบว่า ฮีตคอง เป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญมากสำหรับชาวอีสาน เป็นประเพณีที่ช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ เพราะเป็นการดำเนินชีวิตที่มีกลิ่นไอของพระพุทธศาสนาไปด้วย แนวปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณเช่นนี้ สามารถปรับเข้ากับวิถีชีวิตชาวอีสานได้อย่างลงตัว โดยเฉพาะชาวอีสานในยุค 4.0 ที่เป็นยุคแห่งความทันสมัยในทุก ๆ ด้าน แต่ความท้าทายของการปฏิบัติตามฮีตคอง มีสาเหตุมาจากการไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม การขาดผู้นำในการสืบสานประเพณี การรับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาเผยแพร่มากเกินไป และบทบาทของสมาชิกในสังคมที่เปลี่ยนไปตามค่านิยมโลก ดังนั้น การนำฮีตคองมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ปัญหาสังคมจึงเหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะการแก้ไขปัญหาสังคมในยุคเทคโนโลยีด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิม ถือเป็นกุศโลบายที่แยบยลที่สุด ลดแรงเสียดทานได้มากที่สุด และเข้ากับวิถีชีวิตผู้คนในท้องถิ่นมากที่สุด ทั้งนี้ ภาครัฐอาจนำแนวคิดนี้ไปปรับเป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างความสามัคคี ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีตคอง และยุทธศาสตร์การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ดังนั้น วิถีชีวิตตามแนวทางฮีตคองแบบดั้งเดิมนี้สามารถเป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ และส่งผลให้ฮีตคองคงอยู่ในชุมชนและในประเทศชาติสืบต่อไป

คำสำคัญ: ปรัชญาของคนอีสาน, ยุค 4.0, ฮีต 12 คอง 14

*Received: 15 August 2020; Revised: 29 September 2020; Accepted: 20 December 2020

Abstract

This article aims at the philosophy of the Isaan Lifestyle Values in 4.0 Era by using the Heet-Kong (Lunar Festival and Fourteen Laws) as a case study. From the analysis, it was found that Heat-Kong is a very important practice for Isaan people which is a tradition that helps local communities to exist. Because it is a way of life that infuse of Buddhism principles mixed together. Practices that have existed since ancient times like this can perfectly adapt to the Isaan Lifestyle Values. Especially Isaan people in the 4.0 era, which is a modern era in all aspects. But the challenge of following the Heat-Kong caused by lack of time to participate in activities, lack of leaders in inheriting traditions, the adoption of foreign cultures to spread too much, and the role of members in society that change according to world values. Hence, using heat as a guideline in analyzing social problems is very appropriate because solving social problems with traditional wisdom in the age of technology is the most ingenious strategy. Reduce the conflict as much as possible and fits the lifestyle of the most local people. In this regard, the government sector may adopt this idea as a strategy for create unity, strategy for HeetKong's Conservation, and strategy for local wisdom management. Therefore, this traditional HeetKong lifestyle can be a strategy for strengthening communities and maintain the HeetKong stay in the country and the nation firmly.

Keywords: Philosophy of Isaan Lifestyle Values, 4.0 Era, HeetKong (Lunar Festival and Fourteen Laws)

บทนำ

ความรู้เรื่องทางวัฒนธรรม ทำให้ภาคอีสานกลายเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมของโลกยุคโลกาภิวัตน์อย่างเต็มตัว จนบางคนให้สมญานามว่าอีสานยุคใหม่ อีสานใหม่ไม่ใช่อีสานด้อยพัฒนา อีสานใหม่ไม่ใช่อีสานที่เป็นดินแดนชายขอบ ล้าหลัง ยากจน หรือแห้งแล้ง ทुरกันดารอีกต่อไป หากแต่อีสานใหม่กลายมาเป็นดินแดนยุทธศาสตร์และศูนย์กลางการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นแหล่งอาหารสำคัญของโลก (อู๋ข้าวหอมมะลิ) และเป็น

แหล่งต้นทางที่ส่งออกแรงงานทั้งชายหญิงที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก อีสานใหม่ได้กลายมาเป็นทำเลที่ตั้งของกระบวนการพลวัตทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมที่ผู้คนรุ่นใหม่เต็มไปด้วยความมั่นใจและภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมรัฐชาติไทย และประชาคมโลกจากรากเหง้าความเป็น “ท้องถิ่นนิยม” ของตนเอง (พัฒนา กิตติอาษา, 2557)

ประเพณีและการดำรงชีวิตของสังคมอีสานส่วนมาก จะยึดหลักโบราณที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันนี้คนบางกลุ่มไม่ค่อยได้สนใจ หรือบางชุมชนก็ได้ลืมประเพณีเก่า ๆ แบบนี้ไปแล้ว จึงทำให้ผู้คนไม่มีความละเอียดต่อการกระทำของตนเอง ไม่ยึดหลักการดำรงชีวิตแบบโบราณของบรรพบุรุษปู่ย่าตายาย ที่ได้นำพาปฏิบัติมาแต่อดีต จึงทำให้สังคมหรือชุมชนในปัจจุบันนี้มีความวุ่นวาย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เช่นฆ่าล่าชีวิต จี้ปล้นลักขโมย ไม่มีความจริงใจต่อกันและกัน ถ้าชุมชนใดไม่ประพฤติปฏิบัติตามฮีตคอง ก็จะทำให้ชุมชนนั้นขาดความสมัครสมานสามัคคี เพราะฮีตคองในอดีตก็คือกฎระเบียบของแต่ละชุมชนนั่นเอง

บทความนี้มาจากทัศนะของผู้เขียนโดยอิสระ ภายใต้เงื่อนไขของเวลาและความรู้อย่างจำกัด มีเจตนาเพื่อนำความรู้ทางวิชาการมาแลกเปลี่ยน เพื่อประโยชน์ทางวิชาการในอนาคตต่อไป โดยผู้เขียนบทความนี้มีความตั้งใจที่จะวิเคราะห์หลักปรัชญาของคนอีสานว่า มีความเหมาะสมกับยุค 4.0 ในปัจจุบันนี้มากน้อยแค่ไหน โดยศึกษาเฉพาะการดำเนินชีวิตตามฮีต 12 คอง 14 เป็นสำคัญ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับปรัชญาคนอีสาน

ปรัชญาอีสานเป็นของดีสำหรับคนอีสาน ที่ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระมนุषะธรรมศาสตร์ของสังคมชาวอินเดีย โดยวัฒนธรรมสายนี้มักจะโน้มเอียงไปในทางจิตนิยมหรือเชื่อในสิ่งที่สมมติกันขึ้นมา เช่น นรก สวรรค์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนไม่เคยเห็น (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2520) ปรัชญาของคนอีสานดำรงอยู่โดยมีคำคมสุภาษิตเป็นแนวทางของชีวิต และใช้สำหรับสั่งสอนลูกหลานให้ประพฤติตนอยู่ในฮีตคอง (จาริต-ประเพณี) ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทาง คำคมเหล่านี้รู้จักกันทั่วไปในชื่อ “ผญา” หมายถึง ปัญญา ปรัชญา ความฉลาด คำภาษิตที่มีความหมายลึกซึ้ง ผะยา หรือ ผญา เป็นคำภาษาอีสาน ซึ่งสันนิษฐานกันว่าน่าจะมาจากคำว่า ปรัชญา ดังนั้น คำว่า ปรัชญา อาจมาเป็น ผัญญา แล้วเป็นผญา อีกต่อหนึ่งปัญญา ปรัชญา หรือผญา เป็นกลุ่มภาษาเดียวกัน มีความหมายคล้ายคลึงกัน ใกล้เคียงกัน หรือบางครั้งใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึง ปัญญา ความรู้ ไหวพริบ สติปัญญา ความเฉลียวฉลาด ปราชญ์เปรื่อง เป็นต้น (สุระ อุณวงศ์, 2542)

ผญาจึงเป็นลักษณะแห่งความคิดที่แสดงออกมาทางคำพูดที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาวอีสาน เป็นคำคมสุภาษิตที่เป็นปริศนา คือฟังแล้วต้องนำมาคิดวิเคราะห์เพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นจริง และชัดเจนว่า หมายถึงอะไร ผญาเป็นคำพูดที่คล้องจองกัน ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องมีสัมผัสเสมอไป แต่เวลาพูดจะไพเราะสละสลวย และในการพูดนั้นจะขึ้นอยู่กับจังหวะหนักเบาด้วย เป็นการพูดที่ต้องใช้ไหวพริบ สติปัญญา มีเขววัน มีอารมณ์คมคาย พูดสั้นแต่กินใจความมาก การพูดผญาเป็นการพูดที่กินใจ การพูดคุยด้วยการคมคาย ทำให้ผู้ฟังได้ทั้งความรู้และความคิดสติปัญญา ความสนุกเพลิดเพลิน ดังนั้น ผญาจึงเป็นมนต์ขลังที่ตรึงจิตใจให้คนอีสานซึมซับปรัชญาอีสานให้แนบแน่นลึกซึ้งยิ่งไป

อีกประการหนึ่ง ปรัชญาของชาวอีสานที่ได้สืบทอดต่อกันมาและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าประจำท้องถิ่น นั่นคือ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ (ฮีต-คอง) ซึ่งประกอบด้วยจารีตประเพณีสิบสองอย่างในสิบสองเดือน เรียกว่า ฮีตสิบสอง อันเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผนและขนบธรรมเนียม ส่วนแนวทางที่ใช้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตภายใต้การอยู่ร่วมกันในสังคม เรียกว่า คองสิบสี่ โดยแบ่งเป็นคองสำหรับผู้ปกครอง และคองสำหรับประชาชนทั่วไป ในอดีต นอกจากฮีต-คอง จะมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ที่เปรียบเสมือนเข็มทิศและปฏิทินชีวิตของชุมชนแล้ว ยังเป็นบรรทัดฐานของสังคมอีสานที่เมื่อปฏิบัติแล้ว จะทำให้เกิดความสงบสุข เป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมต้องเคารพและถือปฏิบัติ ดังนั้น ฮีต-คอง จึงเปรียบเสมือนกฎหมายของสังคมอีสานที่ทุกคนจะต้องเคารพและควรปฏิบัติตาม เพราะได้กำหนดหน้าที่จริยธรรมของทุกคนไว้แล้ว โดยมีความเชื่อว่า สังคมใดปฏิบัติตาม ฮีต-คอง ก็จะอยู่เย็นเป็นสุข (ปรีชา พิณทอง, 2530) ส่งผลให้ฮีต-คองกลายเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงที่ปรับจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา จนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนอีสาน (สวิง บุญเจิม, 2554)

ปรัชญาหรือผญาคำสอนต่าง ๆ ก็จะมีหมวดแยกแยะแตกต่างกันออกไป มีบทสั้นบทยาว และจะมีคำสอนแอบแฝงในผญานั้นด้วย ผญาจะแบ่งเป็น 4 ประเภท (สวิง บุญเจิม, 2554) ใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ประเภทคำสอน เรียกว่า ผญาคำสอนหรือผญาภาษิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้ดังนี้

“ใจประสงค์สร้าง กลางดงกะว่าทุ่ง

ใจชี้คร้าน กลางบ้านกะว่าดง”

หมายถึง ถ้าใจสู้ (ขยัน) อยู่กลางป่าดงก็เหมือนกลางทุ่ง ถ้าเกียจคร้านแม้อยู่กลางหมู่บ้าน ก็เหมือนในกลางป่า

“ใจโบสตาด้วย เว้าแม่นกะเป็นผิด

ใจโบสตาตอม เว้าตีกะเป็นฮ้าย”

หมายถึง แม้นไม่สบอารมณ์แล้ว จะพูดอย่างไรก็ไม่มีทางถูกใจได้

“ตีเจ็บแล้วแสน ลือยกะปานดำ

แม่นว่าเว้าจ้อยจ้อย กะปานไม้แตกตา”

หมายถึง เมื่อถูกตีเจ็บแล้วจะปลอบประโลมปานใด ก็ไม่หายเจ็บ

2. ประเภทเกี่ยวพาราสิ เรียกว่า ผญาเครือ, ผญาอ้อย หรือผญา โตตอบ, การจ่ายผญา หรือการแก้ผญา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ชาย) “สุขขำบายหมั้นเสมอมันเครือเก่าบ่นอ เทิงพ่อแม่พี่น้อง ขำบายถ้วนอยู่สู่คนบ่เด”

(หญิง) “น้องนี้ สุขขำบายหมั้น เสมอมันเครือเก่าอยู่ดอกอ้าย เทิงพ่อแม่พี่น้องขำบายพร้อมอยู่สู่คน”

(ชาย) “อ้ายนื้อยากถามข่าวน้ำถามข่าวถึงปลา ถามข่าวนาอยากถามข่าวถึงเข้า อ้ายอยากถามข่าวน้องว่ามีผัวแล้วหรือบ่ หรือว่ามีแต่ซู้ผัวสีซ้อ้นหากบ่มี”

(หญิง) “โอนอ อ้ายเอย น้องนื้ออดอ้อยซ้อยเสมอดั่งตองตัด ผัดแต่เป็นหญิงมาบ่มีชายสิมาเกี่ยว ผัดแต่สอนลอนขึ้นบ่มีเครือสิเกี่ยวพุ่ม ผัดแต่เป็นตุ้มไม้เครือสิเกี่ยวกะบ่มี”

หมายถึง การทักทายถามทุกข์สุข แล้วมีการหยอกล้อกันตามประสาคนรู้จัก

(ชาย) “น้องอย่ามาตีแกลงเว้าเอาเลามาปลุก บ่แม่นเชื้อชาติอ้อยกินได้กะบ่หวาน”

(หญิง) “คันบ่จริงน้องบ่เว้า คันบ่เอาน้องบ่เว้า คันบ่แม่นทำน้องบ่ไล่ควายลง ตีลงแล้วถอยคีนมันสิยาก มันสิลำบากน้องเทียวหยุงอยู่บ่เซา”

(ชาย) “อ้ายนี้เป็นดังอาชาในม้า เดินทางทิวหอด มาพอน้ำส้างแล้วในถ้ำกะส่องตาย กลายไปแล้วผัดคีนมาก้มส่อง อยากรินกะกินบ่ได้เลียล้นอยู่เปล่าตาย”

(หญิง) “น้องนี้เป็นดังเฮือคาแก้ง เสาประดงคุดหาด หาผู้คิดซ้อยแก้ ให้หายฮ้อนกะบ่มี ไชกะไซมาถ้อนไขแปวบ้านเป่ง คันบ่ไขเป่งทางทางนั้นสิขาดเขิน คำปากเจ้าบอกว่าไหลไหล หัวใจเจ้าบอกว่าเลี้ยวเลี้ยว เจ้าหากผิงเกี่ยวไว้ในหั้นหมิ่นดวง บ่ฮู้คงกินน้องข้างสามปีซี้บ่ออก คงเอาลูกพระเจ้าเลยสิเถ้าแก่ตาย คงกินน้องข้างสามปีซี้บ่ออก ออกแต่ซี้กำพร้าสามก้อนท้อศาลา คราวเมื่อเว้าหมายสิเอามาจี บาดว่ามาฮอดแล้วส่งบั้งจีกัน คราวเมื่อเว้าแต่ก๊วสิตบแผ่นแป้นแปนมือให้นางนึ่ง บาดว่ามาฮอดแล้วจำให้นั่งนหมาม”

จะเห็นได้ว่า การพูดผญาเป็นการพูดที่กินใจ การพูดคุ้ยด้วยคารมคมคายซึ่งเรียกว่า ผญานั้น ทำให้ผู้ฟังได้ทั้งความรู้และความคิดสติปัญญา ความสนุกเพลิดเพลิน ยิ่งไปกว่านั้น การใช้ผญาในการเกี่ยวพาราสิของหนุ่มสาว ยังทำให้เกิดความรักความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนด้วย จึงทำให้หนุ่มสาวสมัยก่อนนิยมพูดผญากันมาก และการโต้ตอบเชิงปัญญาที่ทำให้แต่ละฝ่ายค้นหาคำตอบเพื่อเอาชนะกันนั้น ก่อให้เกิดความซาบซึ้งลึกซึ้ง ละเอียดอ่อนในการแสดงความรักต่อกัน สามารถผูกมัดจิตใจของ

หนุ่มสาวได้ไม่น้อย ดังนั้น ผนวจึงเป็นเหมือนมนต์ขลังที่ตรึงจิตใจหนุ่มสาวให้แนบแน่นลึกซึ้งมากขึ้น อาจส่งผลให้เมื่อคู่หนุ่มสาวตกลงปลงใจแต่งงานและใช้ชีวิตร่วมกัน สามารถครองรักครองเรือนกันได้ยาวนาน ปัญหาการหย่าร้างมีน้อยกว่าในสมัยปัจจุบัน

3. ประเภทปริศนา เรียกว่า ผนวปริศนา-ปัญหาภษิต ดังต่อไปนี้

“อัครรยใจแซ่ หางยาว ๆ สักปได้ฮองนัง

บาดกระต่ายหางแป ๆ กระต่ายหางก้อม ๆ สักมาได้ฮอง”

หมายถึง ความอัครรยใจที่ผู้มีความรู้มาก ๆ ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ แต่ผู้รู้เรียนมาน้อย กลับมีความสามารถประกอบอาชีพการงานได้สำเร็จและมั่นคงในชีวิต

“ตาดีไปคล้องช้างสามคีนมาเปล่า

ตาบอดไปคล้องคราวมือขึ้นมา”

หมายถึง การถอดรหัสคือ ช้าง หมายถึง สิ่งสูงสุดที่มนุษย์ต้องการนั้นคือ อบรมธรรม นิพพานธรรม วิสังฆธรรมหรือวิมุตติหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง คนตาดี หมายถึง ผู้มีความรู้ทางโลกหลายสาขาวิชา มีปริญญาหลายใบ แต่โง่ต่อสังฆารคือ กิเลสปรุงแต่งจิต เขาจึงฟังชานบังคับตัวเองไม่ได้ เพราะเหตุนี้ เขาจึงคล้องช้างไม่ได้ แม้จะใช้เวลาไปมากมายก็ตาม ซึ่งต่างกับคนตาบอด คนตาบอด หมายถึง ผู้รู้แจ้งในสังฆารทั้งปวงว่า เป็นของไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงได้ จึงไม่เข้าไปยึดมั่นในสิ่งใด ๆ เอามาเป็นตัวของกู แต่กลับมีสติที่สงบนิ่งคล้ายคนตาบอด ไม่สนใจในสังฆารเหล่านั้น จึงสมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา สู้สังฆาร ด้วยเหตุนี้จึงขี่ช้างกลับมาในคราวมือเดียนั้น

4. ประเภทอวยพร เรียกว่า ผนวอวยพร ดังต่อไปนี้

คำอวยพรสำหรับข้าราชการชาย

ชีวิตต่อแต่นี้ให้มีตั้งแต่ความสุข

อันหมู่โรคไข้ หวัดไอให้ไกลห่าง

เป็นผู้บ่าวสำน่อย ห้าร้อยปีหยังดีคือเก่า

ความแข็งแรงคงมั่น บ่มีวันแปรเปลี่ยน

อายุยืนยาวมันพันปีศรีสง่า

นอนหลับนั้นได้เงินพันเงินหมื่น

อันหมู่มวลความทุกข์ อย่าลืมิมาไกล

ได้พบทางก้าวหน้า เจริญขึ้นบ่ถอย

บ่มีวันแก่เฒ่า ผู้สาวห่มฮักแพง

จนเกษียณร้อยครั้ง ยังหนุ่มพ้อหล่อดังฝัน

สุขอยู่ในใต้หล้า มาโฮมเจ้าสุวัน

ตื่นขึ้นได้เงินเต็มห้อง ทองเต็มบ้านเต๋อ...สาธุ

คำอวยพรสำหรับข้าราชการหญิง

ชีวิตต่อแต่นี้ให้มีตั้งแต่ความสุข

โชคดีให้หลังเข้า โปยกัยให้ไกลห่าง

เป็นผู้สาวสำน่อย ห้าร้อยปีกะยังสวยคือเก่า บ่มีวันแก่เฒ่า ผู้บ่าวห่มฮักแพง

อันหมู่มวลความทุกข์ ให้ห่างไกลพันลี้

ได้พบทางก้าวหน้า เจริญขึ้นบ่ถอย

ความแข็งแรงคงมั่น บ่มีวันแปรเปลี่ยน จนเกษียณร้อยครั้ง ยังเช็กชีสวดังฝัน
อายุยืนยาวมั่งพั่งปีศรีสง่า สุขอยู่ในได้หล้า มาโฮมเจ้าสุวัน
นอนหลับนั้นได้เงินพันเงินหมื่น ตื่นขึ้นได้เงิน เงิน เงิน และทองเต๋อ...สาธุ

ผญาหรือผญาอีสานมีความสำคัญต่อสังคมอีสานอย่างมาก เป็นเหมือนเครื่องมือส่งต่อคำสั่งสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ มายังคนรุ่นหลัง มีบทบาทต่อความบันเทิงในท้องถิ่น จะเห็นได้จากการประยุกต์มาเป็นการจ่ายหรือแก้ผญา ต่อยอดไปเป็นคณะหมอลำผญาเลยก็มาก มีความสำคัญในด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน ผญา เป็นเหมือนสิ่งที่ผูกสายสัมพันธ์ของคนอีสานเอาไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น ไม่ว่าจะจากรุ่นสู่รุ่น หรือจากคนรุ่นเดียวกันก็ตาม

วิเคราะห์ปรัชญาของคนอีสานในยุค 4.0 เฉพาะกรณี ฮีต 12 คอง 14

ก. ฮีตสิบสอง

“ฮีตสิบสอง” หมายถึง จารีตประเพณีประจำสิบสองเดือน ซึ่งถือเป็นโอกาสดีที่ชาวบ้านจะได้มาร่วมชุมนุมและทำบุญในทุก ๆ เดือนของรอบปี และถือเป็นจรรยาของสังคม ผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะเป็นผู้ที่ผิดฮีตหรือผิดจารีตนั่นเอง (หลายครั้งฮีตสิบสองมักจะกล่าวควบคู่ “คองสิบสี่” ที่เป็นดั่งแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิต (คอง = ครรลอง) แต่จะมุ่งเน้นไปทางศีลธรรมมากกว่าด้านอาชีพ) สำหรับประเพณีหลัก ๆ 12 เดือน ตามฮีตสิบสองของชาวอีสานโบราณนั้น มีดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2552)

1. **เดือนเจียง** (เดือนอ้าย) ในเดือนนี้มีการประกอบพิธีบุญเข้ากรรม ซึ่งเป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาสกรรม) เพื่อให้พระสงฆ์ผู้กระทำความผิด ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ เป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน และมุ่งประพฤติดนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยต่อไป ชาวบ้านก็จะมีการทำบุญเลี้ยงผีต่าง ๆ กล่าวคือ บุญเข้ากรรมนี้มีอิทธิพลต่อชาวอีสานในยุค 4.0 เพราะมีส่วนในการรักษาพระธรรมวินัยอีกทางหนึ่ง เป็นโอกาสอันดีที่ลูกหลานชาวอีสานได้สืบทอดพิธีกรรมนี้ เพื่อจักได้สั่งสมบุญด้วยการอำนวยความสะดวกแก่พระเจ้าพระสงฆ์ขณะปฏิบัติธรรม อาทิเช่น การนำอาหาร น้ำ หรือสิ่งของจำเป็นนำไปถวายสำหรับพระสงฆ์ที่เข้าปริวาสกรรม เป็นต้น

2. **เดือนยี่** หลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านจะทำบุญคูณข้าวหรือบุญคูณลาน โดยนิมนต์พระสวดมนต์เย็นเพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือกรุ่งเช้าเมื่อพระฉันเช้าแล้วจะมีการทำพิธีสู่ขวัญข้าว นอกจากนี้ ชาวบ้านจะเตรียมเก็บสะสมฟืนไว้หุงต้มที่บ้าน ในบุญเดือนยี่นี้มีอิทธิพลต่อชาวอีสานอย่างมากหรืออาจส่งผลต่อทุกชีวิตในประเทศไทย เพราะเดือนนี้เป็นเดือนเก็บเกี่ยวข้าวเพื่อนำมาเลี้ยงชีวิตอีกหลายร้อยชีวิต และมีอิทธิพลต่อชาวอีสานและลูกหลานชาวนาในยุค 4.0 อย่างมาก เพราะบุญเดือนยี่นี้ แสดงให้

เห็นถึงการรู้จักประโยชน์ของข้าว ไม่ว่าจะเป็นการนิมนต์พระสงฆ์และการสู่ขวัญข้าว อันเป็นประเพณีดีงามของชาวอีสานแล้ว ยังเป็นการสำนึกบุญคุณข้าวที่ให้อาชีพแก่ชาวอีสานมาอย่างยาวนาน และถ่ายทอดให้ลูกหลานในยุคปัจจุบัน พยายามรักษามรดกของปู่ย่าตายาย เพราะเกรงการแทรกแซงของเทคโนโลยีสมัยใหม่จะกลืนกินสิ่งที่บรรพบุรุษทิ้งไว้ให้ได้

3. เดือนสาม ในเมื่อเพ็งหรือวันเพ็ญเดือนสาม จะมีการทำบุญข้าวจี๋และบุญมาฆบูชา การทำบุญข้าวจี๋หรือบุญเดือนสามนี้ มีอิทธิพลต่อชาวอีสานยุคใหม่ในด้านของการทำบุญให้ทาน พอหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ในเดือนนี้ก็จะมียวนสำคัญทางพระพุทธศาสนานั่นก็คือ วันมาฆบูชา ชาวอีสานจึงมีการทำข้าวจี๋จากข้าวที่เก็บเกี่ยวมาใหม่ ๆ แล้วนำไปทำบุญต่อไป บุญเดือนสามนี้มีอิทธิพลต่อลูกหลานชาวอีสานในยุค 4.0 ในเรื่องของการเสียสละนั้น ก็คือการให้ทานนั่นเอง

4. เดือนสี่ เดือนแห่งการทำบุญผะเหวดฟังเทศน์มหาชาติ ในงานบุญนี้มักจะมีผู้นำของมาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า "กัณฑ์หลอน" หรือถ้าจะถวายเฉพาะจงเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มา ก็เรียกว่า "กัณฑ์จอบ" เพราะต้องแอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อนว่าใช้พระรูปที่จะถวายเฉพาะจงหรือไม่ ในเดือนสี่นี้เป็นประเพณีการทำบุญใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อชาวอีสานในยุค 4.0 ในด้านการร่วมมือปรองดองของลูกหลานในหมู่บ้านนั้น ๆ เพราะได้มีความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านมาเตรียมงานบุญนี้ให้สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี แม้สังคมอีสานยุค 4.0 จะแข่งขันกันมากขึ้น แต่ความร่วมมือร่วมใจหรือความสามัคคีก็ยังคงดำรงไว้เพื่อสร้างสามัคคีธรรมต่อชุมชนอีสานโดยรวม

5. เดือนห้า เดือนแห่งประเพณีตรุษสงกรานต์หรือบุญสงกรานต์น้ำหรือบุญเดือนห้า ซึ่งมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือนห้า และถือเป็นเดือนสำคัญ เพราะเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ไทย ซึ่งจะมีทั้งการสงกรานต์ การรดน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ด้วยน้ำอบน้ำหอม เพื่อขอมาและขอพร ตลอดจนมีการทำบุญถวายทาน ประเพณีบุญเดือนห้ามีอิทธิพลต่อชาวอีสานในยุค 4.0 อย่างมาก เพราะเป็นเดือนที่ลูกหลานไปทำงานในเมืองใหญ่มีโอกาสกลับมาพักผ่อน และกลับมารดน้ำดำหัว ขอพรผู้หลักผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่หรือผู้มีพระคุณ และให้กำลังใจแก่คนที่รอการกลับมา พร้อมให้กำลังใจกับคนที่ไปสู้งานต่อ เป็นการแสดงความกตัญญูของชาวอีสานในยุคปัจจุบัน พร้อมกันนี้ยังทำบุญอุทิศแก่บรรพบุรุษที่วายชนม์ไปแล้วด้วยเช่นกัน

6. เดือนหก เดือนแห่งประเพณีบุญบั้งไฟและบุญวันวิสาขบูชา การทำบุญบั้งไฟเป็นการขอฝน พร้อมกับงานบวชนาค ซึ่งการทำบุญเดือนหกถือเป็นงานสำคัญก่อนการทำนา หมู่บ้านใกล้เคียงจะนำเอาบั้งไฟมาจุดประชันขันแข่งกัน หมู่บ้านที่รับเป็นเจ้าภาพจะจัดอาหาร เหล้ายามาเลี้ยง เมื่อถึงเวลา ก็จะตั้งขบวนแห่บั้งไฟและรำเซิ้งออกไป ณ ลานที่จุดบั้งไฟด้วยความสนุกสนาน คำเซิ้งและการแสดงประกอบจะออกไปในเรื่องเพศ แต่จะไม่คิดเป็นเรื่องหยาบคายแต่อย่างใด ซึ่งประเพณีบุญบั้งไฟ

จะจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ทุกปีที่จังหวัดยโสธร ส่วนการทำบุญวิสาขบูชา นั้น จะมีการทำบุญเลี้ยงพระฟังเทศน์ ช่วงเย็นมีการเวียนเทียนเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ในเดือนนี้มีอิทธิพลต่อชาวอีสานโดยตรง เพราะประเพณีบุญบั้งไฟนี้เป็นความเชื่อของชาวอีสานว่าเป็นการขอฝนเพื่อจะได้มีน้ำไว้ทำนา และส่งผลให้เกิดความสามัคคีของในคนหมู่บ้านเดียวกันและหมู่บ้านข้างเคียงร่วมกันทำการขอฝน เป็นสัญลักษณ์ที่เตือนให้ชาวอีสานในยุคใหม่ได้รู้จักวิธีการขอฝนของคนรุ่นปู่ย่าตายาย

7. เดือนเจ็ด เดือนทำบุญข้าชะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ เป็นการเซ่นสรวงหลักเมืองหลักบ้าน ปู่ตา ผีตาแฮก ผีเมือง เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ ซึ่งมีอิทธิพลต่อชาวอีสานในยุคเทคโนโลยีนี้ เพราะเป็นการรำลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษตามความเชื่อของชาวอีสาน

8. เดือนแปด เป็นเดือนแห่งบุญเข้าพรรษา ซึ่งเป็นประเพณีทางพุทธศาสนาโดยตรง ลักษณะการจัดงานจึงคล้ายกับทางภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เป็นงานทำบุญเข้าพรรษาทางพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อชาวอีสานในยุค 4.0 เพราะมีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณร มีการฟังธรรมเทศนา ตอนบ่ายชาวบ้านหล่อเทียนใหญ่ถวายเป็นพุทธบูชาและเก็บไว้ตลอดพรรษา แสดงให้เห็นว่าชาวอีสานต้องตั้งมั่นในความสามัคคี เพื่อร่วมมือกันหล่อเทียนพรรษาให้เกิดผลสำเร็จก่อนจะนำไปถวายเป็นพุทธบูชาอย่างพร้อมเพรียงกัน

9. เดือนเก้า เป็นเดือนแห่งประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน ซึ่งมีอิทธิพลต่อชาวอีสานสมัยใหม่ เพราะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ เพื่อบูชาผีบรรพบุรุษและผีไร่ญาติ โดยชาวบ้านจะทำการจัดอาหาร ประกอบด้วยข้าว ของหวาน ผลไม้ พืชผัก กล้วย ทุเรียน กล้วยตาก กล้วยตากเป็นพวง เตรียมไว้ถวายพระเพื่อเป็นการอุทิศแด่ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว และเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต์ของลูกหลานผู้ที่ยังอยู่นั่นเอง การทำบุญข้าวประดับดินนิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า หรือที่เรียกว่า บุญเดือนเก้า

10. เดือนสิบ เดือนแห่งประเพณีทำบุญข้าวสากหรือข้าวสาก (สากภัตร) ตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบ ผู้ถวายจะเขียนชื่อของตนลงในภาชนะที่ใส่ของทานและเขียนชื่อลงในบาตร ภิกษุสามเณรรูปใดจับได้สากของใครผู้นั้น จะเข้าไปถวายของเมื่อพระฉันเสร็จ แล้วจะมีการฟังเทศน์เพื่อเป็นการอุทิศให้แก่ผู้ตาย ประเพณีนี้มีอิทธิพลต่อชาวอีสานในยุคปัจจุบันในด้านของการทำหน้าที่ของบุตรธิดาเพื่ออุทิศให้ผู้มีพระคุณที่เสียชีวิตไปแล้ว ให้ได้รับกองบุญกองกุศลตามความเชื่อของพระพุทธศาสนานั้นด้วย

11. เดือนสิบเอ็ด เดือนแห่งประเพณีทำบุญออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พระสงฆ์จะแสดงอาบัติ ทำการปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่จะให้โอวาทเตือนพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตนอย่างผู้ทรงศีล พอตกกลางคืนจะมีการจุด

ประทีป โคมไฟนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ในวัดหรือตามริมรั้ววัด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญจุดประทีป ตัวอย่างเช่น ในจังหวัดนครพนมจะมีประเพณีการไหลเรือไฟซึ่งตกแต่งด้วยตะเกียงน้ำมันก๊าด เป็นรูปต่าง ๆ สวยงามกลางลำน้ำโขง และมีหลายจังหวัดที่จัดงานแห่ปราสาทผึ้งขึ้น แต่ที่นับว่าเป็นต้นตำรับและมีความยิ่งใหญ่กว่าที่ใดก็คือจังหวัดสกลนคร เป็นต้น ประเพณีนี้มีอิทธิพลต่อชาวอีสานในยุค 4.0 อย่างมากในประเด็นการมีสัมมาคารวะ เวลาผู้ใหญ่ตักเตือนในสิ่งที่ตนทำพลาด ควรรับฟังแล้วนำไปแก้ไข เคารพเชื่อฟังคำสอนของพ่อแม่ บุยาตายาย

12. เดือนสิบสอง เป็นเดือนส่งท้ายปีเก่าซึ่งจะมีการทำบุญกองกฐิน โดยเริ่มตั้งแต่วันแรมหนึ่งค่ำ เดือนสิบเอ็ดถึงกลางเดือนสิบสอง แต่ชาวอีสานในสมัยก่อนนิยมเริ่มทำบุญทอดกฐินกันตั้งแต่วันที่ขึ้นเดือนสิบสอง จึงมักจะเรียกบุญกฐินว่า บุญเดือนสิบสอง สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำชี และแม่น้ำมูล จะมีการจัดสงฆ์เหือ (แข่งเรือ) เพื่อระลึกถึงอุสุภยานาค บางแห่งจะมีการทำบุญดอกฝ้ายเพื่อใช้ทอเป็นผ้าห่มกันหนาวถวายพระเถระ มีการจุดพลุตะไล และบางแห่งจะมีการทำบุญโกนจุกลูกสาว ซึ่งนิยมทำกันมากในสมัยก่อน ในเดือนนี้ชาวอีสานโบราณถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพราะการทำบุญแต่ละครั้งต้องมีการร่วมมือกันเพื่อให้เกิดความสมัคสมานกลมเกลียว มีอิทธิพลในด้านการสร้างความสามัคคีของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อให้ลูกหลานชาวอีสานในปัจจุบันรู้จักสามัคคีกับเพื่อนบ้าน

ประเพณีทั้งสิบสองเดือนชาวอีสานโบราณพบว่า เดือนอ้าย เป็นพิธีบุญเข้ากรรม เดือนยี่ คุณข้าวหรือบุญคุณลาน เดือนสาม บุญข้าวจีและบุญมาฆบูชา เดือนสี่ บุญพระผไทสมันต์มหาชาติ เดือนห้า ประเพณีตรุษสงกรานต์หรือบุญสงน้ำ เดือนหก ประเพณีบุญบั้งไฟและบุญวันวิสาขบูชา เดือนเจ็ด บุญซำฮะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ เดือนแปด บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ เดือนแห่งประเพณีทำบุญข้าวสากหรือข้าวสาก (สลาภภัตร) เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา เดือนสิบสอง บุญกองกฐิน ถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ใครที่ไม่ไปช่วยงานบุญก็จะถูกสังคมตั้งข้อรังเกียจและไม่คบค้าสมาคมด้วย การร่วมประชุมทำบุญเป็นประจำทำให้ชาวอีสานมีความสนิทสนมรักใคร่และสามัคคีกันทั้งภายในหมู่บ้านของตนและในหมู่บ้านใกล้เคียง

ข. กองสิบสี่

กองสิบสี่ เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กับฮีตสิบสอง กอง แปลว่า แนวทาง หรือ ครรลอง ซึ่งหมายถึง ธรรมเนียมประเพณี หรือแนวทาง และสิบสี่ หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติสิบสี่ข้อ ดังนั้น กองสิบสี่จึงหมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับ เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณี และทำนองคลองธรรมอันดีงาม กล่าวถึงผู้เกี่ยวข้องในครอบครัว สังคม ตลอดจนผู้มีหน้าที่ปกครอง

บ้านเมืองพึงปฏิบัติ เมื่อพูดถึงคงมักจะมีคำว่าฮึดควบคู่กันอยู่เสมอ (สำนักวัฒนธรรม ฝ่ายวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2562) แบ่งออกเป็น 14 ข้อ คือ

1. ฮึดเจ้าครองขุน สำหรับกษัตริย์หรือผู้ครองเมืองปกครองอำมาตย์ ขุนนางข้าราชการ
2. ฮึดเจ้าครองเพี้ย สำหรับเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในการปกครองข้าทาสบริวาร
3. ฮึดไพร่ครองนาย สำหรับประชาชนในการปฏิบัติตามกบิลบ้านเมืองและหน้าที่พึงปฏิบัติ

ต่อนาย

4. ส่วนรวมฮึดบ้านครองเมือง วัตรอันพึงปฏิบัติตามธรรมเนียมทั่วไปของพลเมืองต่อบ้านเมือง และส่วนร่วม

5. ฮึดผัวครองเมีย หลักปฏิบัติต่อกันของสามีภรรยา
6. ฮึดพ่อครองแม่ หลักปฏิบัติของผู้ครองเรือนต่อลูกหลาน
7. ฮึดลูกครองหลาน หลักปฏิบัติของลูกหลานต่อบุพการี
8. ฮึดเฒ่าครองเขย หลักปฏิบัติของสะใภ้ต่อญาติผู้ใหญ่และพ่อแม่สามี
9. ฮึดป้าครองลุง หลักปฏิบัติของลุง ป้า น้า อา ต่อลูกหลาน
10. ฮึดกองปู่ย่า ตากองยาย หลักปฏิบัติของปู่ย่า ตายาย ให้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรต่อลูกหลาน
11. ฮึดเฒ่าครองแก่ หลักปฏิบัติของผู้เฒ่าในวัยชราให้เป็นที่เคารพเลื่อมใสในเหมาะสม
12. ฮึดครองเดือน การปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่าง ๆ ในฮึดสิบสอง
13. ฮึดไฮ้ครองนา การปฏิบัติตามประเพณีเกี่ยวกับการทำไร่ทำนา
14. ฮึดวัดครองสงฆ์ หลักปฏิบัติของภิกษุสามเณรให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ทั้งการช่วยทำนุ

บำรุงวัดวาอาราม (สำนักวัฒนธรรม ฝ่ายวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2562)

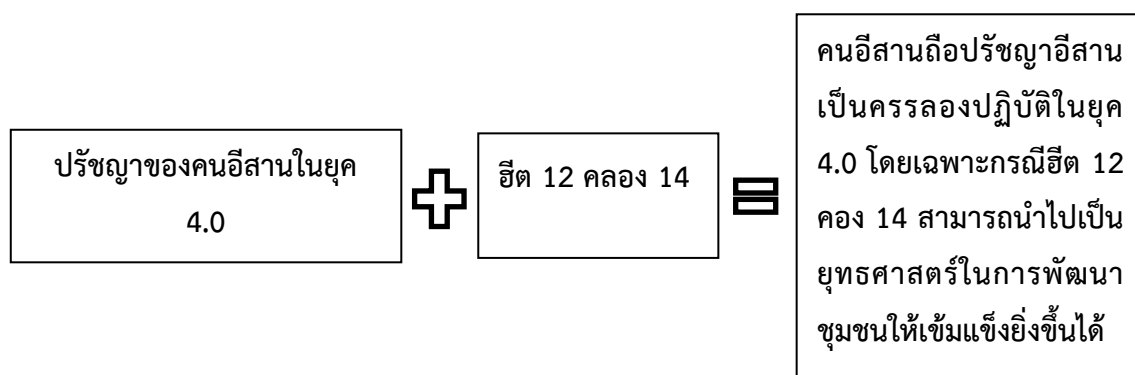
การวิเคราะห์กองสิบสี่โดยนัยแห่งหลักครองแนวปฏิบัติ สามารถวิเคราะห์ได้ 3 ประเด็นใหญ่ ซึ่งประเด็นเหล่านี้สามารถนำไปกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยิ่ง ๆ ขึ้นได้ดังประเด็นต่อไปนี้

1. วิเคราะห์กองสิบสี่หรือครองสำหรับพระมหากษัตริย์ ในการปกครองทั้งอำมาตย์ราชมนตรี รวมถึงนักปราชญ์ นักปกครอง ต้องทำเพื่อความสุขของประชาชน ทำให้สังคมสงบสุขร่มเย็นโดยทั่วกัน เช่น แต่งตั้งผู้ซื่อสัตย์สุจริตที่ตั้งมั่นในทศพิธราชธรรม ไม่ข่มเหงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน บำรุงอาณาประชาราษฎร์ให้อุดมสมบูรณ์ทั่วถ้วนแคว้น ดำรงพระเกียรติให้เป็นศูนย์รวมของคนในชาติอย่างมั่นคง เหล่านี้เป็นต้น

2. วิเคราะห์กองสิบสี่หรือครองสำหรับจารีตประเพณีของประชาชน ข้อนี้ประชาชนพึงปฏิบัติหน้าที่ของตนในกาลอันสมควร เช่น การอนุรักษ์ศิลปประเพณีเพื่อแสดงความซื่อสัตย์ต่อกัน

บรรพบุรุษ ถึงฤดูทำนาก็เร่งทำนา ถึงช่วงทำบุญข้าวสากก็อุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ ถึงช่วงเทศกาลทำบุญกฐินก็ร่วมกันสะสมบุญตามวาระโอกาส เหล่านี้เป็นต้น

3. วิเคราะห์ครองสิบสี่หรือครองสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เช่น ให้พระภิกษุสงฆ์ศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและรักษาอุโบสถสังฆกรรมด้วยศีล 227 ข้อ เป็นประจำทุกวัน ให้ปฏิบัติกิจนิมนต์ของชาวบ้านเกี่ยวกับการทำบุญ หมั่นออกเที่ยวบิณฑบาตทุกเช้า และพากเพียรสวดมนต์และภาวนาทุกคืนอย่าได้ละเว้น และรักษาพุทธศรัทธาให้ได้จนกว่าจะถึงที่สุดแห่งธรรม เหล่านี้เป็นต้น

แผนภาพที่ 1 แผนภูมิแสดงกรอบแนวคิดปรัชญาของคนอีสานในยุค 4.0 เฉพาะกรณี อีต 12 คลอง 14
(ที่มา: ผู้เขียน, 2562)

สรุป

การพูดผญาเป็นการพูดที่กินใจ การพูดด้วยคารมคมคายซึ่งเรียกว่า ผญานั้น ทำให้ผู้ฟังได้ทั้งความรู้และความคิดสติปัญญา ความสนุกเพลิดเพลิน ยิ่งไปกว่านั้น การใช้ผญาในการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว ยังทำให้เกิดความรักความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนด้วย จึงทำให้หนุ่มสาวสมัยก่อนนิยมพูดผญากันมาก และการโต้ตอบเชิงปัญญาที่ทำให้แต่ละฝ่ายค้นหาคำตอบเพื่อเอาชนะกันนั้นก่อให้เกิดความซาบซึ้งลึกลับ ละเอียดอ่อนในการแสดงความรักต่อกัน สามารถผูกมัดจิตใจของหนุ่มสาวได้ไม่น้อย ดังนั้น ผญาจึงเป็นเหมือนมนต์ขลังที่ตรึงจิตใจหนุ่มสาวให้แนบแน่นลึกซึ้งมากขึ้น อาจส่งผลให้เมื่อคู่หนุ่มสาวตกลงปลงใจแต่งงานและใช้ชีวิตร่วมกัน สามารถครองรักครองเรือนกันได้ยาวนาน ปัญหาการหย่าร้างมีน้อยกว่าในสมัยปัจจุบัน

ผญาหรือผญาอีสานมีความสำคัญต่อสังคมอีสานอย่างมาก เป็นเหมือนเครื่องมือส่งต่อคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ มายังคนรุ่นหลัง มีบทบาทต่อความบันเทิงในท้องถิ่น จะเห็นได้จากการประยุกต์มา

เป็นการจ่ายหรือแก้ผญา ต่อยอดไปเป็นคณะหมอลำผญาเลยก็มาก มีความสำคัญในด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน ผญา เป็นเหมือนสิ่งที่ผูกสายสัมพันธ์ของคนอีสานเอาไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น ไม่ว่าจะจากรุ่นสู่รุ่น หรือจากคนรุ่นเดียวกันก็ตาม

ประเพณีทั้งสิบสองเดือนชาวอีสานโบราณพบว่า เดือนอ้าย เป็นพิธีบุญเข้ากรรม เดือนยี่ คุณข้าวหรือบุญคุณลาน เดือนสาม บุญข้าวจีและบุญมาฆบูชา เดือนสี่ บุญผะเหวดพึงเทศน์มหาชาติ เดือนห้า ประเพณีตรุษสงกรานต์หรือบุญสงน้ำ เดือนหก ประเพณีบุญบั้งไฟและบุญวันวิสาขบูชา เดือนเจ็ด บุญข้าชะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ เดือนแปด บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ เดือนแห่งประเพณีทำบุญข้าวสากหรือข้าวสลาก (สลากภัต) เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา เดือนสิบสอง บุญกองกฐิน ถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ใครที่ไม่ไปช่วยงานบุญ ก็จะถูกสังคมตั้งข้อรังเกียจและไม่คบค้าสมาคมด้วย การร่วมประชุมทำบุญเป็นประจำทำให้ชาวอีสานมีความสนิทสนมรักใคร่และสามัคคีกันทั้งภายในหมู่บ้านของตนและในหมู่บ้านใกล้เคียง

ปัจจุบันนี้โลกวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย จึงทำให้คนในปัจจุบันเกิดความวุ่นวาย เพราะไม่ยึดถือเอาฮีตคองในอดีต ที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ดังนั้น ถ้าทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนชั้นไหนก็ตาม ยึดถือเอาประเพณีฮีตคองมาปฏิบัติก็จะทำให้สังคมน่าอยู่ขึ้น เพราะคณะผู้เขียนมั่นใจว่า ถ้าปฏิบัติตามหลักฮีตคองดังที่กล่าวมา จะทำให้สังคมน่าอยู่และสงบมีความสุขพร้อมกับเกิดความสามัคคีขึ้นในชุมชน ฮีตสิบสองก็คือประเพณีต่าง ๆ ประจำทั้งสิบสองเดือน ถ้าปฏิบัติตามฮีตสิบสองก็จะทำให้คนในชุมชนมีความเคารพต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน เช่น บุญเดือนห้า มหาสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ แสดงออกถึงความเคารพตนเอง และจะทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี หรือบุญเดือนหก บุญบั้งไฟ ทุกคนในแต่ละคุ้มของหมู่บ้าน ต่างร่วมใจกันเตรียมผลงานที่จะมาประกวด ถ้าเป็นผู้หญิงก็ซ่อมฟ้อนรำ เพื่อเตรียมแข่ง ถ้าเป็นผู้ชายก็รวมกลุ่มกันเตรียมบั้งไฟไว้จุดแข่งขัน นี่ก็บ่งบอกถึงความสามัคคีในชุมชนหรือหมู่คณะนั่นเอง ประกอบเข้ากับคองสิบสี่ก็คือฮีตคองธรรมที่ทุกคนปฏิบัติกันเองด้วย ถ้าทุกคนนำเอาหลักฮีตสิบสองคองสิบสี่มาปฏิบัติ รับรองว่าชุมชนหรือหมู่คณะนั้นจะได้รับความสงบผาสุกอย่างแน่นอน

เอกสารอ้างอิง

- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2520). *ของดีอีสาน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปรีชา พิณทอง. (2530). *ประเพณีโบราณอีสาน*. อุบลราชธานี: ศิริธรรม.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2557). *คู่มืออีสานใหม่*. กรุงเทพมหานคร: วิชาษา.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2552). *ประมวลสาระชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ 1-7*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สรวง บุญเจิม. (2554). *มรดกอีสาน*. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน.
- สำนักวัฒนธรรม ฝ่ายวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (ไม่ปรากฏปีที่เผยแพร่). *ฐานข้อมูลฮีตสิบสองคองสิบสี่*. เรียกใช้เมื่อ 15 กันยายน 2562 จาก <https://1th.me/KZQZr>.
- สุระ อุณวงศ์. (2542). *ผญา*. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.